

Αναστάσιος Δ. Καραγιάννης

*Ιστορία Οικονομικής Σκέψης
Προκλασική Περίοδος. Μελέτες*
εκδ. Interbooks, 1998, σελ. 488.

Η διερευνητική συνθετική αυτή εργασία του Επικ. Καθηγητή του Τμήματος Οικονομικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Πειραιώς εμφανίζεται σε μία εποχή κατά την οποία το ερευνητικό ενδιαφέρον για τον επιστημονικό κλάδο της Ιστορίας της Οικονομικής Σκέψης έχει τα τελευταία δέκα χρόνια αναζωπυρωθεί σημαντικά. Ο συγγραφέας εύστοχα τοποθετεί στον «Πρόλογό» του (σελ. 13) την ανάπτυξη του επιστημονικού αυτού κλάδου της Οικονομικής Επιστήμης. Στην χώρα μας παρατηρείται μία αναζωπύρωση του ενδιαφέροντος για την Ιστορία της Οικονομικής Σκέψης με την ίδρυση της «Ελληνικής Εταιρείας Οικονομικής Ιστορίας» (1984) από τον Ομότιμο Καθηγητή Πανεπιστημίου Πειραιώς Λάζαρο Χουμανίδη και την έκδοση του περιοδικού «Archives of Economic History» (1989-). Το έργο αυτό εμφανίζεται ως συνέχεια μιας λαμπράς παραδόσεως συγγραμάτων στην Ιστορία της Οικονομικής Επιστήμης που εκκινεί στον τόπο μας από τον Δ. Καλιτσουνάκι (1929) και Γ. Χαριτάκη (1943), συνεχίζεται με τους Δ. Στεφανίδη (1948-1950) και Α. Σίδερι (1953)

και φθάνει μέχρι τις ημέρες μας με τους δύο μαθητές του Σίδερι, ομοτίμους σήμερα Καθηγητές, Λ. Χουμανίδη (1979, 1995) και Ρ. Δ. Θεοχάρη (1979-1980).

Το έργο δεν έχει τη θεματική ευρύτητα των προαναφερομένων συγγραμάτων, αφού καλύπτει μία περίοδο από την Αρχαιότητα μέχρι την δημοσίευση του «Πλούτου των Εθνών» (1776) του Α. Smith, παρουσιάζει όμως το χαρακτηριστικό γνώρισμα ότι διερευνά συγκεκριμένα θέματα της οικονομικής που απασχόλησαν τους συγγραφείς στην εξέλιξη της Επιστήμης.

Το έργο χωρίζεται σε τέσσερα μέρη. Στο Πρώτο Μέρος «Ιστοριογραφία της Οικονομικής Επιστήμης» (σελ. 17-61), ο συγγραφέας κατά τρόπο σαφή και διεξοδικό αναλύει τη χρησιμότητα της Ιστορίας της Οικονομικής Σκέψης, διερευνά τα αίτια της κάμψης μελέτης του επιστημονικού κλάδου μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, καθώς και τους λόγους που οδήγησαν τελευταία σε αναζωπύρωση του ενδιαφέροντος σπουδής και τέλος περιγράφει με σύντομο και σαφή τρόπο τα κριτήρια που ακολουθούν οι συγ-

γραφείς στη συγγραφή των «Ιστοριών». Αξίζει, νομίζουμε, να αναφέρουμε, ότι το πρώτο έργο Ιστορίας της Οικονομικής Επιστήμης χρονολογείται από το έτος 1688, πριν δηλαδή την εμφάνιση της Φυσιοκρατικής Σχολής και φέρει τον τίτλο «Polyhistor, sive de notitia auctorum et rerum commentarii» (Lubecae: Sumptibus Petri Boeckmanni) (πρβ. Howey, 1982, 3). Ο συγγραφέας του είναι ο Καθηγητής Καμεραλικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο του Rostock και αργότερα του Κιέλου, Daniel Georg Marhoff, τον οποίο ο J. Kautz περιγράφει ως τον «πρώτο ιστορικό της Επιστήμης μας» (Kautz, 1860, 36, σημ. 1). Το έργο είχε πέντε συνολικά εκδόσεις, ένα αντίτυπο της τελευταίας του 1747 είχε και ο A. Smith στην Βιβλιοθήκη του (Bonar, 1932, 120). Τέλος, το έργο του Morhoff αξιολογήθηκε και από μεταγενέστερους ιστορικούς της Επιστήμης, όπως τον W. Roscher (1874, 328-29), Ed. Cannan (1896, 820) και Th. Suranyi-Unger (1922, 38).

Το Δεύτερο Μέρος με τίτλο «Ελληνική Οικονομική Σκέψη (4ος π.Χ.-4ος μ.Χ.)», (σελ. 63-218), περιλαμβάνει τέσσερα κεφάλαια και καλύπτει την Κλασική Αρχαιότητα και την πατερική οικονομική σκέψη (350-400 μ.Χ.). Ενδιαφέρον προξενεί η ενασχόληση του συγγραφέα με τον Δημόκριτο και η ένταξη του Αβδηρίτη φιλοσόφου στην οικονομική φιλολογία, μαζί με τους άλλους τρεις κορυφαίους Έλληνες στοχαστές, τους Πλάτωνα, Ξενοφώντα και Αριστοτέλη. Μέσα από τα ηθικά απο-

σπάσματα, αντλεί ο συγγραφέας τις ιδέες του Δημοκρίτου για την αξία των αγαθών, την αξιολόγηση του πλούτου, τη δικαιοσύνη των ανταλλαγών, την έλλογη χρήση των πλουτοπαραγωγικών πόρων, την πρόκριση της ατομικής ιδιοκτησίας. Εκείνο, όμως, που ιδιαίτερα χαρακτηρίζει την οικονομική σκέψη του Δημοκρίτου, είναι όσα ο «πένταθλος» του πνεύματος έχει περιγράψει για την γένεση του πολιτισμού και την εμφάνιση της εργασίας ως κυρίου στοιχείου της οικονομίας ύστερα από την προεργασιακή περίοδο του ανθρωπίνου βίου (πρβ. Δεσποτόπουλος, 1991, 364, Μπαλόγλου, 1995, 83-85). Ο Δημόκριτος, με την περιγραφή των φάσεων του ανθρωπίνου βίου, χαρακτηρίζεται ως ο ιδρυτής της Γεωγραφίας του Πολιτισμού (Σταμάτης, 1966, 110), ενώ οι απόψεις του θα συμβάλλουν αποφασιστικά στη διατύπωση αναλόγων θεωριών από τους άλλους δύο κορυφαίους Αβδηρίτες, Πρωταγόρα και Εκκείταίο.

Στη συνέχεια ο συγγραφέας ασχολείται εκτενώς με τον Πλάτωνα. Στην «Πολιτεία», το πιο σύνθετο και πλέον πολυδιάστατο έργο του, εικονίζεται ο έσχατος αγώνας του Πλάτωνος να ξεπεράσει τον αντεστραμμένο βίο της αδικίας και της πλεονεξίας, της φθοράς γενικά των αξιών, όπως τη ζούσε στην εποχή του, προβάλλοντας το όραμα μιας ιδανικής πολιτείας. Αυτό το όραμα όμως, όσο κι αν είναι ιδεατό, χτίζεται με δεδομένα πραγματικά, γιατί θεμελιώνεται στη μελέτη

της φύσης της ανθρώπινης ψυχής από τη μια και στη θεωρία της γένεσης και δομής της πολιτείας από την άλλη. Μελετώντας το δεύτερο αυτό ζήτημα προσεγγίζει ο συγγραφέας την οικονομική σκέψη του θείου φιλοσόφου: η οργάνωση και δομή της πολιτείας, η ηθική της εργασίας, ο καταμερισμός των έργων ως ικανοποίηση της δικαιοσύνης, ο δίκαια αποκτώμενος πλούτος και η ίση διανομή του, που ουσιαστικά αναλύεται στους «Νόμους», όπου προβάλλονται ασυστηματοποίητα, όμως, οι φορολογικές ιδέες (πρβ. Μπαλόγλου, 1988-), οι παραγωγικές και κτητικές τέχνες. Ενδιαφέρον αποτελεί το γεγονός, πως ο συγγραφέας αναλύει την πλατωνική οικονομική σκέψη ανιχνεύοντας και άλλα έργα του θείου φιλοσόφου, εκτός από τα τρία θεμελιώδη της πολιτικής του φιλοσοφίας, δηλαδή την «Πολιτεία», τους «Νόμους» και τον «Πολιτικό».

Με γνώμονα τον «Οικονομικό» του Ξενοφώντος και το πρώτο βιβλίο των «Οικονομικών» προσεγγίζει ο συγγραφέας τις ιδέες και απόψεις που απαντώνται σε διάφορα χωρία της κλασικής γραμματείας και αναφέρονται στον επιχειρηματία. Άξια μνείας είναι και οι απόψεις των σοφιστών και ρητόρων για την εργασία και την πίστη (σελ. 172-178).

Η οικονομική σκέψη των χριστιανών πατέρων αποτελεί οργανική συνέχεια της ευρύτερης βιβλικής παραδόσεως την οποία διευρύνει και ανανεώνει με την οικουμενικότητα της νέας προοπτι-

κής, η οποία εγκαινιάζεται στα ευαγγέλια και τις επιστολές των Αποστόλων. Ο Χριστιανισμός ως νέος, δημιουργικός και γόνιμος κοινωνικός προβληματισμός αναπτύσσεται στα όρια ενός ριζικά μεταβαλλομένου κόσμου που καθορίζει την μορφολογία της Ύστερης Αρχαιότητας και διακρίνεται από θεμελιώδεις κοινωνικο-οικονομικές μεταβολές και θεσμικούς μετασχηματισμούς (πρβ. Γκότσης, 1996, 15-16). Η πατερική σκέψη, όπως και η στωική φιλοσοφία, απομακρύνει από το επίκεντρο του ενδιαφέροντός της την προβληματική της οικονομικής ευημερίας, σε όρους εξατομικεύσιμων οικονομικών μονάδων. Χωρίς ασφαλώς να μετατραπεί σε μία ολιστική θεώρηση της συλλογικής ευημερίας, η πατερική οικονομική διδασκαλία προτάσσει τις καταλυτικές επιπτώσεις του κοινωνικού αποκλεισμού που επιφέρει η αδυναμία μετοχής των ασθενεστέρων στα αγαθά της οικονομικής ζωής. Κάτω από το πρίσμα αυτό αναλύει με περισσή επιμέλεια ο συγγραφέας όσα έχουν εκθέσει οι Καππαδόκες πατέρες για τη δίκαιη διανομή του πλούτου, αλλά και όσα μπορούν να συμβούν από την άδικη διανομή του. Δε λησμονείται, φυσικά και ο Αλεξανδρινός Κλήμης (150-215) με την πρωτότυπη σύλληψή του για την θεμελιώδη διάκριση μεταξύ κατοχής και χρήσης του κεφαλαίου. Τέλος, θίγονται και τα προβλήματα του τόκου και της δουλείας (σελ. 194-197), όπου οι Καππαδόκες στηρίζονται ουσιαστικά στα διδάγματα των συγγραφέων της

Κλασικής Εποχής (πρβ. και Κοπιουίς, 1993, [για τη δουλεία], Κόμπος, 1995 [για το πρόβλημα του τόκου και τη διασύνδεσή του με την Κλασική Αρχαιότητα]).

Το Τρίτο Μέρος φέρει τον τίτλο «Οικονομική Σκέψη 17ου-18ου αιώνα» (σελ. 219-323) και πραγματεύεται κατά κύριο λόγο τις θεωρίες για το χρήμα και τη φορολογία στον αγγλόφωνο και γαλλόφωνο χώρο. Ιδιαίτερη προσοχή αποδίδει ο συγγραφέας στην κριτική διερεύνηση της ποσοτικής θεωρίας του χρήματος του Σκώτου φιλοσόφου, οικονομολόγου και παιδαγωγού David Hume, του οποίου τους προγόνους διερευνά κριτικά και εξονυχιστικά.

Το Τέταρτο και τελευταίο Μέρος με τίτλο «Τα Οικονομικά του Sir James Steuart» (σελ. 325-394) παρουσιάζει το ενδιαφέρον ότι ο

συγγραφέας αφιερώνει τρία κεφάλαια για να αναλύσει τη συμβολή του σημαντικού αυτού Σκώτου οικονομολόγου για την αξία και τις τιμές των αγαθών, την διανομή τους και την οικονομική πολιτική. Ειδικά, στο τελευταίο αξίζει να εξάrouμε την σύγκριση Steuart και Keynes που πραγματοποιεί ο συγγραφέας (σελ. 393) για την ανάγκη της κρατικής παρέμβασης, κάτι που τελευταία έχει γίνει αποδεκτό από την έρευνα (Schefold, 1993, 5-16).

Ο συγγραφέας συγκέντρωσε σε έναν ενδιαφέροντα, ομολογουμένως, τόμο τις δημοσιεύσεις του, και ανεπιφύλακτα αποτελεί ένα καλοδεχούμενο έργο που πλουτίζει την ελληνική οικονομική φιλολογία.

Χρήστος Π. Μπαλόγλου

